

LUND UNIVERSITY

Vad är knittel?

Fyrtaktig poesi kontra rimmad prosa

Widoff, Andreas

Published in:
Språk och Stil

2013

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Widoff, A. (2013). Vad är knittel? Fyrtaktig poesi kontra rimmad prosa. *Språk och Stil*, 23, 205–231.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Vad är knittel?

Fyrtaktig poesi kontra rimmad prosa

Av ANDREAS WIDOFF

Abstract

Widoff, Andreas, andreas.widoff@nordlund.lu.se, Ph.D. Student, Scandinavian Languages, Centre for Languages and Literature, Lund University, Sweden: "What is knittel? Four-beat poetry versus rhymed prose". *Språk och stil* 23, 2013, pp. 205–231.

The medieval Swedish *knittelvers* has traditionally been analysed as consisting of end-rhymed verses of four beats, each divided into half-lines by a *cæsura*. While the rhymes are obvious, the four beats and the *cæsura* are not. Notwithstanding this uncertainty, the traditional analysis has persisted, and has recently been reinforced by Wählin (1989, 1999) who stresses the regularity of the four-beat line even more than his predecessors. This article starts with a review of the research tradition focusing on the origin and legacy of the Swedish *knittel*, the evolution and presumed deterioration of the metre, the far from ideal state of the manuscript sources, and the assumed metrical pattern. In the literature, the first three issues centre around the fourth: the notion of the four-beat *knittel*. The second part of the article examines this notion more closely. The four-beat line is evaluated in terms of relative rhythmicity: the relative justification of a metrical pattern is that it is supposed to correspond to the proportion of semantically rich words receiving prominence. A high proportion means strong justification, a low proportion weak justification. The same procedure is performed on a piece of medieval prose and a piece of modern poetry. A comparison of the genres shows no clear difference between medieval *knittel* and medieval prose, while the difference to modern poetry is apparent. The conclusion is that there are no clear reasons for assuming a four-beat metrical pattern.

Keywords: medieval Swedish poetry, *knittel*, *knittelvers*, the Eufemiavisor, rhymed chronicles, four-beat line.

Den medeltida svenska knitteln är förbunden med åtminstone fyra forskningsproblem. Två är historiska och rör knittelns ursprung och arv. Ett är av filologisk art: det textkritiska problemet att utvärdera den långt ifrån ideala handskriftssituationen. Och ett är av principiell art och rör versbyggnaden. De fyra problemen berör varandra. Handskrifterna ligger till grund för alla studier. I bästa fall kan dessutom jämförelser mellan varianter ge ledtrådar till hur versen har uppfattats på sin tid. Knittelns ursprung har betydelse för hur vi uppfattar knittelns versbyggnad. Om den antas ha en historisk förbindelse med fornyrdslag är det tänkbart att läsa knitteln med cesur. Om den ses som en osjälv-

---

Jag vill tacka de anonyma referenter som givit värdefulla synpunkter på tidigare manuskript.

ständig avbild av den tyska knitteln faller det sig naturligt att den följer ett schema snarlikt dennas. Knittelns utveckling medför vidare att versbyggnaden förändras och att den möjligen vid en viss punkt upphör att vara knittel. Var gränsen dras beror på hur versmättet definieras. Som man lätt ser kretsar tre av problemen kring det fjärde: versbyggnaden. Eftersom problemen svårligen kan skiljas från varandra kommer alla fyra att beröras här, men versbyggnaden är huvudsaken i detta arbete. Särskilt en fråga rörande rytmen står i fokus: Består den medeltida svenska knittelversen normalt av fyra takter? Detta är ett gammalt antagande som mer eller mindre tagits för givet i forskningen om knittel. Slutsatsen i föreliggande arbete är att antagandet vilar på lösa grunder.

Till problemen fogar sig åtminstone två försvårande omständigheter. Dessa är inte forskningsproblem i egentlig mening eftersom utsikten att komma med några lösningar är närapå obefintlig. Till att börja med saknar vi medeltida svenska versläror. Sådana kan annars användas som ledtrådar till hur diktare har tänkt sig sin vers. Den andra omständigheten kan te sig uppenbar men måste understrykas: vi vet mycket lite om hur man läste knittelvers i äldre tid. När vi däremot har tillgång till verkliga uppläsningar kan dessa ses som ett uttryck för en implicit norm, för en intuition om versbyggnaden som kan vara svår att klarlägga utifrån enbart skriftliga källor. Även om uppläsningar emellanåt må påtvinga språket en krystad form kan man argumentera för att versbyggnaden ska förstås såsom den faktiskt läses. I bedömningen av knittelns versbyggnad saknar vi all annan evidens än den skriftliga texten.

Ställd inför denna ovisshet förvånas man över det lättsinne med vilket en del forskare skanderat sig genom äldre tiders knittelvers. Här tänker jag inte minst på Nils Bures (1898) mastodontarbete som omfattar 57 880 versrader knittel. Arbetet är oerhört gediget i meningen att det omfattar i stort sett hela det medeltida beståndet av svensk knittel. Men det brister i tillförlitlighet: principerna för läsningen är inte tydligt klargjorda och andra forskare skulle kunna läsa många verser på andra sätt. Därmed blir den kvantitativa presentationen av versernas struktur tämligen problematisk. Detta påtalades redan året efter arbetets utgivning i en anmälan av Natanael Beckman (1899), som avvisar hela arbetet som alltför vidlyftigt och som allvarligt skadat av en opålitlig metod. Valter Jansson (1945 s. 19 och 59 f.) instämmer i kritiken och förlitar sig över huvud taget inte på Bures arbete. Han finner sig nödgad att genomföra nya undersökningar av samma material. Jansson själv tycks emellertid inte ha funnit en väsentligt mycket bättre metod, som skonar honom från allvarliga protester från andra forskare. Hjalmar Lindroth är nämligen av uppfattningen att Valter Jansson saknar ett »mera säkert rytmiskt sinne» och »sinne för de melodiska väx-

lingarna». Detta är givetvis omdömen som Jansson tillbakavisar för att i stället anmärka att det helt enkelt är Lindroth som inte förstår sig på knittelvers. Forskningsfrågorna är »honom rätt främmande» (Jansson 1945 s. xiv–xvii; Lindroth citerad efter Jansson). Sålunda tecknar sig en väsentlig del av knittelforskningens metodologiska historia: som en rad dispyter där den ena forskaren angriper den andras förmåga att förstå sig på vers. Det är nog rimligt att anta att dispyterna inte så mycket ådagalägger de enskilda forskarnas oförmåga som knittelstudiernas svåra förutsättningar. Det tycks kort sagt vara svårt att klarlägga versernas rytmiska struktur.

Den allmänna bilden av knitteln

I dag finns ingen egentlig konsensus om knittelns versbyggnad eftersom det knappast finns någon forskningsgemenskap inom vilken en konsensus skulle kunna uppnås. Det är bara ett fåtal forskare som ägnat sig åt ämnet under senare år. Däremot finns en traditionell syn och en bild som förmedlas till allmänheten. Dessa kan sammanfattas med att knitteln vanligen är fyrtaktig. I *Nationalencyklopedin* läser vi att knitteln är en

medeltida versform inom högtyskt, lågtyskt och nordiskt språkområde. Versraderna hänger ihop parvis genom slutrim. I varje rad finns fyra betonade stavelser, medan antalet obetonade varierar. Raderna delas i två halvror av en paus (cesur) i mitten.

Artikeln är osignerad men är enligt redaktionens uppgift (lämnad på min förfrågan) författad av Kristian Wåhlin. Som knittelforskare argumenterade Wåhlin tvärs emot traditionen och hävdade att knitteln är en »stram, noga planerad versform med högt stilvärde» (1999 s. 58). Bedömningen grundade han på ett omsorgsfullt studium av den lyriska dikten *Kristi pina*. Dikten är dock en tveksam utgångspunkt för ett så pass allmänt omdöme. *Kristi pina* är speciell och utmärker sig enligt de flesta bedömningar som särskilt stram och högstäm. Det traditionella omdömet som framställer knitteln som en knagglig och förvildad versform grundas på andra verk. *Kristi pina* brukar inte ens omnämnas (t.ex. Beckman 1918 och artikeln om knittelvers i *Nordisk familjebok*).

Eva Lilja (2006) övertar Wåhlins syn i sin svenska metrik. Här beskrivs knitteln som fyrtaktig och sägs under medeltiden ha varit »en stram, noga planerad versform med högt stilvärde och hemort vid hovet och i adelskretsarna» (s. 443). Enligt Lilja härstammar denna insikt från Wåhlins forskning. Hans »knit-

telstudier ändrar den svenska vershistorien», skriver hon på ett annat ställe, och fortsätter med att den äldre bilden av knitteln som ett knöligt versmått nu måste sägas vara förändrad för gott (Wåhlin 1999 s. 10). Idén att knitteln skulle vara stram och noga planerad vacklar emellertid när Lilja behandlar en passage från Karlskrönikan. Här är versfyllnaden synnerligen fri och hennes ton blir mera kritisk (2006 s. 380 ff., se även nedan).

Det är riktigt att Wåhlin ville revidera guldålderstänkandet i svensk vershistoria. Han fördrade en mer kulturell relativistisk bedömning av knittelns kvalitet. Tätt sammanflätad med denna revision är emellertid Wåhlins beskrivning av versen som strikt regelbunden. I sin betoning av regelbundenheten är han originell. Men grundidén att knitteln idealt är fyrtaktig har varit densamma sedan åtminstone förra sekelskiftet. Särskilt de äldsta verken betraktas som huvudsakligen fyrtaktiga, medan den yngre knitteldikten (från 1400-talet och framåt) växer så betydligt i versomfång att schemat slutligen sägs kollapsa. Wåhlins påstådda förändring av vershistorien är annorlunda uttryckt en revision av kvalitetsbedömningen med hjälp av en justering av beskrivningen. Enligt min mening utgör inte detta någon genomgripande förändring. Den väsentliga frågan är nämligen vad knittel *är* och inte om den är *god*.

För mig utgör alltså den traditionella tendensen att bedöma knittelns kvalitet inte något centralt intresse. Men det är närapå omöjligt att inte relatera till omdömen om versens kvalitet när dessa är tätt sammanflätade med beskrivningen av versen egenskaper. Om spår av ett normativt synsätt skymtas i föreliggande undersökning ska de därför inte tolkas som ett intresse för den litterära bedömningen, utan som en oundviklig förbindelse med forskningshistorien.

Textläget

Merparten av knittelbeståndet från svensk medeltid utgörs av sju betydande verk: Kristi pina, Hertig Fredrik av Normandie, Herr Ivan Lejonriddaren, Flores och Blanzeflor, Erikskrönikan, Karlskrönikan och Sturekrönikan. Utöver dessa finns ett antal smärre dikter, utgivna i Svenska fornskriftssällskapets samlingar som *Medeltids dikter och rim*. Dessa behandlas inte i föreliggande arbete.

Kristi pina ingår i Fornsvenska legendariet som antas ha tillkommit mellan 1276 och 1307. Det äldsta fragmentet Codex Bureanus, omfattande cirka en tredjedel av texten, är daterat till mitten av 1300-talet. Detta är den enda hand-

skrift i vilken Kristi pina ingår, en omständighet som gör dateringen av dikten något osäker. I alla händelser kan den inte vara yngre än Codex Bureanus. Eufemiavisorna föreligger i fullständigt skick först från 1400-talets första fjärdedel, medan de författats vid 1300-talets början. De gängse dateringarna är 1303 för Fredrik, 1308 för Ivan och 1312 för Flores. Erikskrönikans tillkomst har fästs till tiden mellan 1322 och 1332. Den äldsta bevarade handskriften är från sent 1400-tal. För de yngre rimkrönikorna är situationen bättre. Karlskrönikan är rentav bevarad i original, tillkommet i två etapper under 1430- och 50-tal. Sturekrönikan har skrivits under 1490-talets sista år och finns snart därefter bevarad i en handskrift från 1500-talets början.¹

Studier av den äldre svenska knittelversen kompliceras naturligtvis av textläget. Det finns skäl att misstänka att en del verser förändrats rytmiskt sedan deras ursprungliga form i arketyperna. Erik Noreen (1923 s. 24–28) har diskuterat problemet och påtalar att en del verser i Flores är tretaktiga i vissa avskrifter men fyrtaktiga i andra. Han anför ett tjugotal exempel. I Cod. Holm. D 4, som är huvudtexten för Olsons utgåva (1956), står *kaata oc* i följande vers över raden. Tillägget saknas däremot i två yngre handskrifter, som antas härstamma från Cod. Holm. D 4.

V. 68: ok giordhe them kaata oc gladha alla

Särskilt intressant är Noreens jämförelse med fragmentet Cod. Hels. R III (av Noreen betecknad endast »H») som på paleografisk grund kan hänföras till 1300-talet (troligen något efter 1350 enligt Olson 1956 s. xii). Också här är en del verser kortare än i Cod. Holm. D 4. Tre exempel är:

V. 1078:	ther æ skulu alle redho væra	(D 4)
	ther till redhe skulu væra	(R III)
V. 1115:	alzskona foghla æru ther op a	(D 4)
	alzskona foghla æru ther a	(R III)
V. 1374:	margha stora ok sma løpa	(D 4)
	margha stora løpa	(R III)

Utifrån dessa iakttagelser drar Noreen den dystra slutsatsen att »metriska undersökningar rörande den fornsvenska knittelversens byggnad i stor utsträckning kunna anses som ett hopplöst företag» (s. 28). Det är riktigt att textläget betydligt försvårar för forskningen. Huvudfrågan för detta arbete är emellertid huruvida antagandet att knitteln idealt är fyrtaktig är hållbart – ens utifrån till-

¹ För närmare upplysningar om verkens tillkomst och textläge, se Pipping 1963 och Jonsson 2010 om Erikskrönikan, Neuman 1927, 1931, 1934 om Karlskrönikan, Hagnell 1941 om Sturekrönikan, Jansson 1945 om Eufemiavisorna, Noreen 1923a och b om Flores och Fredrik, Olson 1916 och 1921 om Flores och Wählin 1999 om Kristi pina.

gängliga skrifter. I mina ögon är denna fråga grundläggande. Noreens iakttagelser antyder dessutom, trots hans uppgivna slutsats, några möjliga konsekvenser för beskrivningen av versbyggnaden. För det första talar iakttagelserna mot idén att den svenska knitteln ursprungligen varit strikt fyrtaktig, såsom Wåhlin gärna vill framställa saken. Förutsatt att vi godtar Noreens läsningar tyder de snarare på en utveckling mot ett strängare schema om fyra takter. För det andra kan avskrivarnas lösa hantering av versen ses som en indikation på att det inte förelegat något versschema. Men här finns en annan tänkbar tolkning: det kan tänkas att avskrivarna saknade sinnelag för ett versmönster som uppläsarna däremot höll efter i sina framföranden. Innan vi fördjupar oss i sådana resonemang måste vi dock ha utrett på vilka grunder knittelversens taktantal kan avgöras.

Knittelns utveckling

Bland den äldre knittelns bedömare hör Beckman (1918) till de hårdaste. I sin svenska verslära avrundar han ett avsnitt om den äldre knitteln:

Såsom knitteln faktiskt föreligger i vår medeltids och vår reformationstids bevarade dikter, är den en barbarisk vers, ofta ingenting annat än prosa på korta rader. Icke ens schemats taktantal iakttages noga, och rimmen äro ofta ofullkomliga. (s. 146)

Knittelvers behöver dock inte vara usel. Beckman menar att knitteln till sitt väsen är välformad, bara inte alltid så i verkligheten. Senare tiders blandade konstpoesi ska enligt honom inte kallas något annat än knittel, eftersom dessa dikter i själva verket är de som allra mest »iakttaga de lagar, som ligga i versslaget väsen» (s. 94). Beckman avser här knittelimitationer företagna av diktare som Tegnér, Strindberg, Fröding och Karlfeldt. Den äldre knittelns barbariska form beror på »skaldens oförmåga» att efterfölja »versslaget inneboende lagar» (ibid.). Här tecknas knittelns historia inte som ett förfall utan som ett väsen förverkligande. Tankefiguren förefaller närmast vara teleologisk.

Beckman är ett undantag. Den dominerande uppfattningen är att knitteln förfaller. Kristi pina betraktas som ett högtstående verk, som en tidig klenod i den svenska litteraturhistorien. Enligt till exempel Valter Janssons bedömning vittnar dikten »om en betydande poetisk begåvning» (»Kristi pina» i *Kulturhistoriskt lexikon*). Även Eufemiavisorna värderas högt av samma forskare. Med rimkrönikorna börjar det däremot gå utför. Erikskrönikan anses ofta vara skap-

lig, men de senare krönikorna får mestadels utstå klander. Låt oss se på några ställen i litteraturen hur denna tradition tar sig uttryck.

I sin *Svensk lärdomshistoria* menar Lindroth (1997) att utvecklingen »från genrens urbild, Erikskrönikan, hade inneburit en oavbruten nivå-sänkning» (s. 163). I Karlskrönikan »slår en rå och pöbelaktig ton igenom» även om där också skymtar något av Erikskrönikans riddarideal (s. 161). Den nästa i raden, Sturekrönikan, är »ett verk av ungefär samma skrot och korn. Skrivet på en knittel som är ännu en nyans torftigare» (s. 162). Och inpå 1500-talet fortsatte den historiska knitteldiktningen »i alltmer förvildad form» (s. 163).

Liknande omdömen möter i Stähles *Vers och språk i Vasatidens och stormaktstidens svenska diktning* (1975): »Redan mot medeltidens slut hade den klassiska knittelversen visat tydliga tecken på degeneration» (s. 55). En »rask och spänstig Erikskrönikerytm» ställs här mot en »sladdrigt mångstavig» (ibid.). I »Sturekrönikan kan det ibland bara vara förekomsten av rim som leder tanken till knittel» och »det på samma gång monotona och ryckiga versflödet» påminner snarast »om prosa med rimord placerade i slutet av satser eller långa satsled» (ibid.). Här anför Stähle några verser som illustrerar vad han avser:

tha kom och i roodhen een stoor hwall fiisk
 thz sägher jak allom för wiisth
 thz war storth wndher
 böndher huggo honum allan sundher
 och om samma aar
 kom sancte örian som i bykirkiana staar

Ytterligare ett av Stähles exempel är belysande. En viss Nils Henriksson Frach diktar här om den avrättade Jöran Persson, Erik XIV:s illa omtyckte sekreterare och prokurator:

Placebo domino kunne han för kong Erich listelige tale so monge lunde,
 Ther giorde han sin fliit til aff hiertans grunde
 [---]
 Sådane gäcker, huar wil theras tillitt ware lathe mich Förstå,
 När the Nw snartt schole för Gudz Domstal gå.
 (B I 1 8 i Engeströmska saml. i Kungl. B. efter Stähle 1975 s. 56)

Den första versen omfattar 24 stavelser och är därmed dubbelt så lång som den andra. Det är en slående obalans inom versparet. Den tredje och fjärde versen företer en liknande om än inte lika drastisk skillnad med sina 18 respektive 11 stavelser. En taktfast läsning av denna oformliga versmassa låter sig svårligen frambringas. Att det mer liknar prosa än poesi får vi väl därför lov att tycka. I rättvisans namn framhåller dock Stähle att detta är ett lögvattnemärke, förmod-

ligen bland det värsta han kunnat finna, och långt ifrån representativt ens för 1500-talets knitteldiktning. Alster av detta slag förblev i regel otryckta.

Ståhles iakttagelser leder honom till en fundering som anknyter till frågan om versbyggnaden i föreliggande undersökning:

[...] hur har man överhuvud läst knittelvers på scenen? Definitionens föreskrift om fyra höjningar är redan i den klassiska knitteln ganska tänjbar. Det finns inte sällan möjlighet att läsa en och samma versrad med två, tre eller fyra höjningar, beroende på om man vill följa en naturlig talrytm eller om man i syfte att markera fyrtaktsrytmen vill skandera fram vissa stavelser med semantiskt och prosodiskt mycket lätt tryck. (1975 s. 51)

Ståhle öppnar för andra läsningar än den fyrtaktiga. För honom handlar problemet inte endast om tillfälliga avvikelser från ett idealiskt schema. Problemet har att göra med själva uppläsningen: naturlig talrytm eller taktfast skandering. Utan att själv ta tydlig ställning anför Ståhle interpunktionen i Olaus Petris *Tobie Comedia* till stöd för det senare alternativet. Här delas nämligen verserna på mitten genom kommatecken (tvärstreck) som inte kan ha grammatisk utan endast prosodisk funktion. Dessa antyder att författarna avsett en taktfast läsning. Men Petris dramatiska dikt från 1550 kan vara författad med helt andra influenser än den medeltida knitteln. Som belägg för versschemat i äldre tid är den en olämplig källa.

Lilja (2006) slår in på samma väg som sina föregångare. Hon uttrycker sig förvisso försiktigare: »Knitteln *kan tyckas* högradigt haltande» (s. 382, min kursiv). Detta säger hon om Karlskrönikan, som i hennes utdrag uppvisar en vers om hela 15 stavelser. Det riktiga bruket av klangeffekter – slutrim, alliteration och ordupprepningar – »ter sig hart när bedövande» (ibid.). I Erikskrönikan fungerar däremot de upprepade rytmiska figurerna »harmoniserande» och man kan kanske »beskriva rytmiken som sammanhållen, kraftfull och pregnant» (s. 388). Lilja värderar sällan explicit. Hon hävdar inte att den ena krönikan är bättre än den andra. Men det måste ändå sägas att hon med kommentarer som dessa lyfter den »kraftfulla» förstlingen över dess »haltande» efterföljare.

I detta axplock av omdömen kommenteras många skilda drag i rimverken: innehåll och ton, versernas längd och versparens balans, taktantal, slutrim och alliteration – allt sådant som inverkar på bedömningen av verkens kvalitet. En egenskap ligger emellertid i botten och framträder i alla skilda omdömen: det fyrtaktiga schemat. Schemat uppfattas som grunden för knitteln och antas slå igenom i lagom långa verser. Att schemat blir svårt att upprätthålla när verserna sväller är ett återkommande skäl till kritiska omdömen om de yngre knittelver-

ken. Bland de citerade författarna är Ståhle den ende som röjer en tvekan inför tanken om de ideala fyra takterna. Redan i den äldsta knitteln, resonerar han, företer versschemat en viss frihet. Hur knitteltakten ska beskrivas beror på om vi väljer att läsa med en naturlig talrytm eller om vi föredrar att skandera fram fyra takter. Ståhle når dock inte till något avgörande och frågan blir hängande i luften.

Knittelns versbyggnad

I vissa avseenden är knittelns versbyggnad oproblematisk. Låt oss börja med detta. Linjestilen dominerar, dvs. verserna tillsluts normalt med gränsen av en fonetisk fras, i knitteln ofta ytterligare förstärkt genom sammanfall med satslut. Knitteln har fri versfyllnad och saknar alltså *isokroni*, en tidsmässig regelbundenhet mellan prominenserna. Verser om 7–12 stavelser brukar anses normalt i välordnad knittelvers, men som vi sett kan omfånget svälla betydligt. Versparet sammanbinds med slutrim. Rimmen kan vara manliga (O) eller kvinnliga (O o) och får enligt sentida bedömare gärna lyfta fram centrala teman i dikten, ett ideal som visserligen inte efterlevs särskilt väl. Någon gång är rimmen löpande (O oo). I blandad konstpoesi, dvs. konstnärlig knittel från senare tid, kan rimmen flätas korsvis.

Så långt finns inget att invända mot den gängse beskrivningen av knitteln. Till de problematiska aspekterna av knittelns byggnad hör det fyrtaktiga schemat och halvverserna som bildas genom cesur. Såvitt jag kan se har all forskning om knittelns rytmiska byggnad antagit att dessa ligger till grund för versschemat. Hit hör bland andra Bure 1898, Jansson 1945 och Wåhlin 1989, 1999. Bäst artikulerad är teorin hos Wåhlin. Vi tittar därför närmare på hans argumentation.

Wåhlin uppvisar två skilda intressen i sin forskning om knitteln. Å ena sidan ger han ett bestämt förslag om knittelns struktur. Å andra sidan resonerar han om det fyrtaktiga schemat som en återkommande tendens i svensk dikt. Det första intresset handlar om ett fast versschema, det andra om ett löst versmönster, som återkommer och realiseras på olika sätt i skilda tider.

Wåhlin (1999 s. 45) sammanfattar knittelns struktur i formeln $(2 + 2) \times 2$. Två prominenser bildar en halvvers, två halvverser en versrad och två versrader ett verspar. Knitteln är starkt stiliserad genom det återkommande tvåtalet. Det är väsentligt för Wåhlins argumentation att schemat är en helhet med ömsesi-

digt bestämmande delar. Med cesur är det lättare att motivera de fyra takterna, liksom fyra takter gör det bättre med cesur. I en vers om tre eller fem takter ger inte cesuren samma symmetri.

Wählin menar att versscheman kan anta en viss självständighet. De förfogar så att säga över sitt eget systemtvång. Detta ger upphov till *birytmik*, en spänning mellan versens och språkets rytm (1995 s. 76). Men ett versmått måste ändå vara, som Wählin medger på ett annat ställe, »en utbyggnad av språksystemet» (1989 s. 69). Versmättet måste kort sagt ha en språklig grund. Detta är den grund som Wählin anstränger sig för att finna. Han försöker visa hur prominenserna från språklig synpunkt fördelar sig på ett någorlunda regelbundet sätt. Han föreslår att den överordnade principen är att prominenserna fördelas semantiskt. Prominenserna ska falla på de ord som är viktigast för den kommunikativa betydelsen, inte nödvändigtvis på innehållsords betonade stavelser, såsom i accentsyllabisk vers. Utifrån denna princip utarbetar Wählin (1999 s. 50 ff.) en prioritering för val av prominenser i versraden. Prioriteringen skiljer sig mellan första och andra halvversen. I den första halvversen bör prominenserna väljas enligt följande ordning: 1) bestämningar till predikatet, 2) någon del av predikatet, 3) subjektet *om* det utgör ny information. Subjekt får enligt Wählin sällan prominens eftersom det ofta redan är känt och pronominaliserat. Det finns ingen anledning att framhäva redan känd information. I den andra halvversen bör prominenserna väljas enligt följande ordning: 1) rimordet, 2) substantiv och dess bestämning eller adjektiv/adverb och dess bestämning. Wählin ger tyvärr ingen upplysning om prioriteringen i fall där huvudord och bestämning konkurrerar om prominensen. Utöver dessa prioriteringar finns några speciella mönster där prominenserna faller på ett visst sätt. Vanligast är paruttryck av typen *händer ok fötar*, där prominenserna faller på respektive led.

Wählins prioriteringssystem är dock inte heltäckande. För att få igenom de fyra takterna måste han i vissa fall tilldela prepositioner och konjunktioner prominens. Ett sådant fall är v. 11 i Kristi pina: *Simon sagbe / tel Mariam*. Här läser Wählin den andra halvversen: O o O o. Han argumenterar:

Att 'till' hamnar i höjningsposition hänger ihop med karaktären på verserna 11–12. Raderna är mycket korta, varje ord bärare av en höjning ('profeciam' rentav två). Versparet kommer plötsligt, det är nödvändigt med tydlig, långsam läsning för att den lyssnande publiken skall hinna förstå sammanhanget. I ett sådant fall kan en betonad preposition inte uppfattas som något egendomligt (1999 s. 53).

Resonemanget är möjligen övertygande om man redan antagit ett fyrtaktigt schema. Av egen kraft är det mindre värt. När ordens innehåll inte kan motivera prominens måste Wählin argumentera för en strukturerande princip. Visst kan

vi tänka oss att strukturerande ord, som i sig är betydelsvaga, i enstaka fall kan tilldelas prominens. Men denna princip är inte endast svår att operationalisera. När inte ens det grundläggande schemat – de fyra takterna – kan säkras blir den lätt godtycklig. Det är svårt att avgöra om principen verkligen fångar poetiska effekter eller om den endast är en ad hoc-lösning för att rädda schemat. Därmed riskerar Wåhlin att alltför långt driva igenom ett versschema som saknar språkligt underlag. En indikation på att detta verkligen sker i Wåhlins fall är Liljas (2006 s. 381) läsning av Karlskrönikan. Utan reservation refererar hon Wåhlin. Ändå gör hon läsningar som dessa:

5	At aldrey medhen han / liffua ma	o O ooo O / O o O
8	tha sculle the thz / honom fordragha	O oo O o / O oo O o
11	tha viliom vy alle / vidh jdher bliffwa	o O oo O o / o O o O o
15	han sculle tha ena slot / och län badhe	O ooooo O / o O O o
17	Alle fornyadhe ther / slotloffuan tha	O oo O ooo / O oo O

I ett utdrag om arton verser låter hon fem gånger prominens falla på ett pronominaliserat subjekt som är känt sedan tidigare. I v. 11 kan det möjligen motiveras då »alle» kan tänkas vara emfatiskt. Men i de andra fallen går läsningen tvärtemot Wåhlins rekommendation.

Hur skulle vi annars fördela prominenserna? För v. 5 och v. 17 ger Wåhlin inget alternativ. I v. 8 och v. 15 kunde prominensen falla på predikatet, vilket vore i linje med Wåhlins prioriteringsordning. En sådan läsning blir dock inte mycket bättre ur semantisk synpunkt. Även dessa ord är betydelsvaga. I verser som dessa är det svårt att utifrån Wåhlins semantiska princip finna så många som fyra goda prominenser. Om detta skulle vara ett genomgående drag i verket blir det svårt att hävda versschemats systemtvång.

Wåhlin talar som nämnt också om ett friare versmönster. Här konstruerar han inget system, utan resonerar i stället om de fyra takterna som en rytmisk tendens som återkommer i vitt skilda sammanhang. Till den folkliga traditionen hör gröt-, lever- och julklappsrim som vanligen uppvisar fyra takter. Till den högre stilen hör alexandrin och blankvers. I alexandrin är ofta fyra av de sex takterna starkare. Här kan således Wåhlin urskilja tre rytmiska skikt: det naturliga talets, knittelns och alexandrinens rytm. I blankvers, liksom jambisk pentameter generellt, slår inte sällan fyra takter hårt, en betydligt svagare. Även här återfinns således flera skikt där knitteln står för de fyra starka takterna. Till och med i Tranströmers sentida dikter ser Wåhlin spår av knittel.

De fyra takterna syns återkomma närapå överallt: bland parnassens förnämligaste namn och i folkets breda lager. Som Wåhlin framhåller kan vi dock inte tala om mer än en tendens och långtifrån postulera någon strikt princip: »det vi

kan påvisa i första hand är en tendens till 'fyrhöjdhet'» (1989 s. 76). Wåhlin kan inte heller avgöra om vi har att göra med rester av en knitteltradition eller om det fyrtaktiga schemat är »en ännu mer djupt liggande rytmisk struktur» (ibid.). Enligt Lilja (1999) försökte Wåhlin finna en teoretisk förklaring till det fyrtaktiga schemats stadiga boning i den svenska versen, men fann aldrig någon som tillfredsställde honom.

Av detta att döma var inte Wåhlin bekant med antropologins metrisk forskning. Här erbjuds nämligen en tänkbar lösning på hans problem. Oberoende av varandra har Burling (1966) och Brăiloiu (1956) presenterat belegg för att barnramsor från vitt skilda regioner och obesläktade språk följer ett snarlikt mönster. Fyrtalet (eller potenser av två) dominerar vers och strof: många ramsor utgörs av fyra verser om fyra slag vardera. Burling måste förvisso räkna med orealiserade prominenser, men taktvilorna hörs enligt honom vid recitation. Han påpekar även att fyrtalet gör sig påmint i mer sofistikerad poesi. Till sist är hans förslag att det fyrtaktiga mönstret inte kan förklaras av något annat än »our common humanity» (s. 1435). Brăiloiu (1956) uttrycker sig försiktigare men framhåller att mönstret tycks finnas i alla världens språk. Således skulle de fyra takterna inte ha något särskilt med svensk, nordisk eller germansk vers att göra, utan vara ett allmänmänskligt mönster. Att de förekommer särskilt mycket i barnramsor kan tolkas som att mönstret är naturligt och föregår senare kulturell fostran som ger upphov till större variation.

Fyrtalet är utan tvivel ett vanligt mönster, men antropologerna kan svårigen göra anspråk på att ha funnit en universell metrisk princip. Som bland andra Arleo (2006) har påpekat saknas kontrasterande data som kan ge en statistisk bild av fyrtalets relativa frekvens. Han presenterar därför själv sådana data för engelska barnramsor. De visar att fyrtalet dominerar. Men vad engelskan beträffar är resultatet föga överraskande. En mer pockande fråga är vad en snarlik undersökning skulle visa för många andra, i synnerhet icke-germanska, språk.

Fyrtalets relativa frekvens i skilda tider och kulturer är alltså inte fastställt. I alla händelser är det inte allena rådande. Det vore därför fel att anta att fyrtalet är givet per automatik. Förvisso är fyrtalet den bästa kandidaten, om vi prompt måste bestämma oss för en rytmisk princip. Men frågan är om detta är ett tvunget val. Frågan är om denna princip kan bekräftas på någon annan grund än att den måste återopas i brist på alternativ.

Knittelns ursprung och arv

De två problematiska aspekterna av knittelns byggnad – de fyra takterna och cesuren – hänger samman med knittelns ursprung och arv. Enligt ett förslag till detta ursprung och arv är knitteln en brygga mellan *fornyrdislag* och *alexandrin*. Genom att knittelns uppfattas på detta sätt förstärks idén att knitteln kännetecknas av fyra takter och cesur.

Den historiska förbindelsen med fornyrdislag motiveras på flera sätt. Den tydligaste evidensen är resterna av allitteration i tidig knittel. Hit hör Västergötlands runinskrifter nr 138 och 144, vilket påpekas av Ståhle som anför dem som exempel: »Hær liggia fæðgar tver. Hedinn ok Enarr heto þer»² respektive »Byrr ligr innar þessi þro. Guþ givi sial hans glæpi ok ro» (1975 s. 382). Även Kristi pina uppvisar sådana reminiscenser av allitteration. Mindre uppenbart är däremot Mortensens (1901) förslag till rytmiska likheter mellan Kristi pina och fornyrdislag. Sambandet mellan cesur och versslut utgörs enligt honom av en sorts nedgradering av vers till halvvers: fornyrdislagens versslut antas motsvara knittelns cesur och fornyrdislagens versparslut knittelns versslut. Men detta påstådda samband vilar på den tveksamma idén om cesur i knittelvers. Den enda obestridliga rytmiska likheten mellan versformerna är efter min mening att båda har fri versfyllnad.

Relationen till alexandrin antas framgå av de snarlika proportionerna mellan halvvers, vers och verspar – 2 : 4 : 8 respektive 3 : 6 : 12 (Ståhle 1975 s. 52). Enligt Lilja (2006 s. 237) är »hårt stiliserade halvverser på ömse sidor av en mittcesur» gemensamt för knittel och alexandrin. Hon erinrar dessutom om att alexandrin i regel endast har fyra realiserade prominenser bland de föreskrivna sex, en egenskap som »understryker likheten med knitteln» (ibid.).

Frågan om cesur leder lätt in i cirkelartade resonemang. Det finns två skäl att anta cesur i knittel: 1) Den historiska förbindelsen med fornyrdislag och alexandrin. 2) Det fyrtaktiga schemat – cesur lämpar sig bättre vid fyra takter än vid tre eller fem. Men grunden för att anta en förbindelse med fornyrdislag och alexandrin är just cesuren och de fyra takterna, och en av motiveringarna (inte den enda) för ett fyrtaktigt schema är cesuren – fyra takter lämpar sig bättre än tre eller fem takter vid cesur.³ Med andra ord finns ingen oberoende grund för att anta att den medeltida knitteln ska läsas med cesur.

² Här citerar Ståhle i själva verket Upplands runinskrift 729 så att läsaren lätt kan tro att den är Vg 138. Den citerade delen av U 729 lyder: »hiär mun stanta stain mipli byia». Jag tackar en anonym referent som påpekat detta.

³ Alla versmått föreskriver förvisso inte cesur precis i mitten utan ibland nära mitten. Hexameter är ett uppenbart exempel, som dock följer ett strikt regelverk.

Dessutom finns tänkvärda argument mot cesur. Layher (2008 s. 415) menar att knittelns brist på isokroni talar mot hypotesen om cesur, eftersom placeringen härmed blir alltför fri. Han argumenterar vidare för att allitteration och slutrim fyller skilda funktioner i tidig knittelvers: slutrim används för narration och allitteration för känsloladdade höjdpunkter. Detta skulle tala emot tesen att två verssystem blandas i en övergångsfas (s. 425). Här blir dock argumentationen alltför knapphändig och Layher klargör inte varför den regelbundna arbetsdelningen talar mot tesen om versblandning. Utan klara argument utesluter han möjligheten att verssystemen har blandats på ett intrikat och genomtänkt sätt.

En prövning av knittelns byggnad

Det är som sagts ovan svårt att klarlägga den medeltida knittelns rytmiska struktur. När det gäller accentsyllabisk vers är situationen en annan. Här noterar vi ordbetoningarnas fördelning över verserna och om versschemat verkligen är accentsyllabiskt framträder snart ett mönster. Inte sällan kan vi naturligtvis notera krumbukter, tvivelaktiga lösningar, medvetna avvikelser med rytmisk effekt och så vidare, men på det hela taget rubbas inte schemat. Inte heller den takterade versen (med ett fixerat antal takter men med någorlunda fri versfyllnad) brukar innebära några större svårigheter. I Heidenstams, Frödings eller Karlfeldts dikter växlar ofta antalet obetonade stavelser, men sällan råder det någon tvekan om taktantalet eller om huruvida versen är stigande eller fallande. Idealiskt skulle knitteldikt kunna komponeras på ett liknande sätt: ett fritt antal obetonade positioner men fyra prominenser som är enkla att bestämma och skilja från de obetonade. En sådan idealisk knittel påträffas emellertid inte i de medeltida rimverken.

Detta ger anledning till förundran. Varför har knitteln så ofta lästs med fyra takter? Ett tänkbart svar är att man har antagit att dikten måste följa ett versschema som liknar den accentsyllabiska versens. När man väl antagit detta torde fyra takter vara den bästa kandidaten för en rytmisk princip. Därefter har läsningen blivit en tradition. När och hur traditionen uppstått finns det däremot inget enkelt svar på. Den äldre litteraturen ger få ledtrådar.⁴ Här lämnar jag där-

⁴ Lilja (2006 s. 210) skriver att ordet *knittel* dyker upp i svenskan 1811. Detta är åtminstone året för SAOB:s första belägg (i formen *knittelvers*) som påträffas i artikeln »Svensk verslära» i *Phosphoros*. Författaren förbinder diktformen med fransk och tysk vers, samtidigt som han säger

för den idéhistoriska frågan åt sidan för att i stället pröva traditionens sätt att läsa knittel. Prövningen inbegriper de verk som nämnts ovan: Kristi pina, Herr Ivan Lejonriddaren, Hertig Fredrik av Normandie, Flores och Blanzeflor, Erikskrönikan, Karlskrönikan och Sturekrönikan.⁵

Översikt – versernas längd

Inledningsvis ges här en översiktlig bild av verken i termer av versernas stavelseantal. Detta är ett traditionellt mått som är enkelt att operationalisera. Jag har räknat alla (101) verser i Kristi Pina. För rimkrönikorna har jag räknat stavelserna i hundra verser på tre ställen i verken: i början (A), en bit in i verken (B) och i slutet (C). Jag har alltid utgått från ett nytt verspar. I Erikskrönikan B och Sturekrönikan B återfinns verserna en tredjedel in i verken, medan de i Karlskrönikan B återfinns i mitten av verket, eftersom jag velat undvika skarven mellan krönikans två delar, författade som de är med omkring tjugo års mellanrum. På alla förekommande ställen har jag löst upp förkortningar som inte redan är upplösta i utgåvorna. Till exempel har »k» lösts upp till »konung(en)» (best. f. eller ej beroende av sammanhang). Jansson (1945) har utfört en noggrann räkning av versernas längd i Eufemiavisorna. Här återanvänder jag hans siffror. Jag presenterar dem dock mindre detaljerat och enligt samma princip som för Erikskrönikan och Sturekrönikan: A från början, B från en tredjedel in i verket, C från slutet av verket. Materialet är härmed sammanfattat av följande verser ur respektive verk:

Kristi Pina:	1–102
Herr Ivan A:	1–101
Herr Ivan B:	2001–2100
Herr Ivan C:	6001–6100
Hertig Fredrik A:	1–101
Hertig Fredrik B:	1001–1100
Hertig Fredrik C:	3001–3100
Flores och Blanzeflor A:	1–100
Flores och Blanzeflor B:	501–600
Flores och Blanzeflor C:	2001–2100

att de äldsta svenska dikterna är skrivna på knittel. Det andra belägget (i formen *knittel-rim*) återfinns hos Lorenzo Hammarsköld (1818 s. 31). Även han förbinder diktformen med tyska och franska förebilder. Det verkar således som om man tidigt velat läsa den medeltida svenska knitteln efter utländskt mönster. I så fall har man sammanfört utländsk, stavelseräknande dikt med en inhemsk diktform med ett varierat antal stavelser per versrad.

⁵ De utgåvor jag nyttjat är angivna i källförteckningen. Utgåvorna av Eufemiavisorna och de yngre rimkrönikorna är syntetiska. Utgåvan av Erikskrönikan följer Cod. Holm. D 2. Jag har följt Wählin's återgivning av Kristi pina (1999 s. 59–65) som inkluderar några rader som tidigare setts som hörande till prosatexten.

Erikskrönikan A:	1–100
Erikskrönikan B:	1500–1599
Erikskrönikan C:	4400–4499
Karlskrönikan A:	1–100
Karlskrönikan B:	5322–5421
Karlskrönikan C:	9499–9598
Sturekrönikan A:	1–100
Sturekrönikan B:	2001–2100
Sturekrönikan C:	5991–6090

Resultatet bekräftar den vedertagna bilden (tabell 1). Kortast är verserna i Eufemiavisorna, Kristi Pina och Erikskrönikan. I Karlskrönikan och Sturekrönikan blir de något längre. Siffrorna röjer också en viss variation inom verken. Denna variation har tidigare noterats i Janssons (1945) arbete om Eufemiavisorna. Enligt honom samspelar den med skillnader i rytmisk struktur överlag.

Tabell 1. Genomsnittligt antal stavelser per versrad.

Verk	A	B	C	A–C
Kristi Pina				9,38
Herr Ivan	9,51	9,54	9,11	9,39
Hertig Fredrik	8,50	8,69	8,29	8,49
Flores och Blanzeflor	9,35	8,93	8,94	9,07
Erikskrönikan	9,37	9,58	9,23	9,39
Karlskrönikan	9,43	9,87	10,13	9,81
Sturekrönikan	9,27	9,45	9,78	9,50

Presentationen i tabell 1 är traditionell så till vida att beskrivningen av knittelversens utveckling ofta fokuserat på versernas längd. Verserna blir utan tvivel längre. Men det rör sig knappast om någon ohejdad tillväxt. Av omdömena vi mötte ovan är det lätt att få bilden att versernas längd är avgörande för knittelns kvalitet. Det är dock tveksamt om det skulle finnas något enkelt förhållande mellan kvalitet och längd. Som en illustration kan en vers från Erikskrönikans inledning ställas vid sidan av en vers från Sturekrönikans inledning. Jag läser dem enligt traditionen med fyra takter:

Erikskrönikan: all jorderikis frygd ok hymmerikis nade o O ooo O o O ooo O o
 Sturekrönikan: danaborgh och än meere O o O o O O o

Versen från Erikskrönikan har 13 stavelser, medan versen från Sturekrönikan har 7 stavelser. Ändå syns den första flyta bättre: den låter sig enklare läsas med fyra takter. Åtminstone två egenskaper bidrar till detta omdöme. Dels uppvisar den förra versen en påtaglig symmetri, dels faller alla prominenser på ord med en fyllig egenbetydelse. Den senare egenskapen innebär att det språkliga inne-

hållet ger en bättre grund för en fyrtaktig läsning. Denna iakttagelse tar jag som utgångspunkt för undersökningen av knittelns taktantal.

Knittelns fyra takter – en prövning

I det följande prövas hur väl det fyrtaktiga schemat låter sig motiveras. Undersökningen gör inga anspråk på att presentera ett alternativt schema eller att ge en allmän beskrivning av knittelns egenskaper. Här handlar det enbart om det fyrtaktiga schemat.

För att utesluta faktorer som kan tänkas samvariera med versschemat har undersökningen genomförts på en korpus av enhetligt material med avseende på versernas längd. (Antalet stavelser per versrad ger varierande möjligheter för antalet prominenser.) Korpusen baseras på materialet som presenterades ovan och har skapats enligt följande principer. Med utgångspunkt i delmaterial B av Eufemiavisorna och rimkrönikorna har 16 verspar excerperats som innefattar en vers om 8 stavelser och en vers om 8–10 stavelser. Excerpteringen har utgått från delmaterial B eftersom inledningen till större poetiska verk (delmaterial A) inte alltid är representativa för verken som helhet. Emellanåt efterföljs här versschemat särskilt strängt. I de fall 16 verspar som uppfyller kriteriet inte har påträffats i delmaterial B har excerpteringen fortsatt i delmaterial C.

Kristi pina har excerperats enligt samma princip. Här påträffas dock endast 15 verser som uppfyller kriteriet. Materialet har därför kompletterats med ett verspar med två verser om 9 stavelser vardera. Båda verserna har kvinnligt slut.

Korpusen utgörs således av 224 verser av ungefär samma omfång. Detta omfång (8–10 stavelser) brukar anses föredömligt i välordnad knittelvers. Enligt det traditionella perspektivet borde därför sådana verser utgöra den bästa grunden för versschemat. Visserligen kan det vara enklare att finna fyra betydelsestarka prominenser i längre verser, men med denna egenskap följer samtidigt ett större överflöd av tänkbara prominenser. I sådana verser skulle vi behöva beräkna och utvärdera överflödet. Ett stort överflöd underminerar givetvis en fyrtaktig vers. Så länge vi håller oss inom 8–10 stavelser är detta ett obetydligt problem.

Undersökningens utgångspunkt är att ord med fyllig egenbetydelse är goda kandidater för prominens. Härmed bortser jag från prosodiska egenskaper som kan påverka ett morfems betoningsstatus. Detta motsvarar Wåhlins allmänna princip att knittel ska läsas efter semantiska snarare än prosodiska kriterier. Jag följer dock inte hans principer för prominensfördelningen, eftersom dessa dels förutsätter cesur, dels är svåra att operationalisera, dels inte upprätthålls av ho-

nom själv (när han betonar formord). Wåhlins idé är däremot värdefull genom att den ifrågasätter traditionens huvudsakligen prosodiskt baserade läsningar, som ofta förefaller något förhastade och hopplöst formbara efter forskarens rytmiska sinne (jfr dispyterna som refererades i inledningen).

Positioner med fyllig egenbetydelse benämns här *betydelsestarka* enheter. Övriga enheter sägs vara *betydelsesvaga*. Klassificeringen i betydelsestarka och betydelsesvaga enheter har operationaliserats genom följande principer. Huvudregeln är att egennamn, substantiv, adjektiv och huvudverb räknas som betydelsestarka enheter. Funktionsverb och adjektiv i adverbial funktion är inkluderade. Kopula är exkluderade. Utöver denna enkla regel finns några specialfall som bör beaktas. Interjektioner har en framhävd position i texten även om de inte uttrycker en referentiell mening. Därför har dessa räknas som betydelsestarka. I några fall är det tänkbart att räkna med två betydelsestarka prominenser i ett ord. Vanligtvis rör det sig om sammansättningar. Jag har betraktat sammansättningar där båda leden uppbär en fyllig egenbetydelse som sammansatt av två betydelsestarka enheter. Ett exempel är *fingirgull*.⁶ I sammansättningar där sista ledet har en svagare betydelse som gränsar till avledningsmorfem har jag endast räknat det första ledet som betydelsestarkt. Ett exempel är *köpman*. Det skulle naturligtvis vara enklare att läsa alla sammansättningar med enbart en prominens. Men det tycks mig här lämpligt att vara generös mot traditionen och ge bästa möjliga förutsättningar för en fyrtaktig läsning.

Låt oss betänka innebörden av detta test. Idén är att andelen prominenser som faller på betydelsestarka enheter (andelen *betydelsestarka prominenser*) kan ses som ett mått på hur väl versschemat låter sig motiveras. På detta sätt skapar vi en oberoende grund för utvärderingen av schemat. Att andelen ska ses som ett mått innebär att inte alla fyra prominenser på varje versrad måste vara betydelsestarka för att vi ska kunna tala om fyrtaktig vers. Det innebär endast att en *stor* andel ger en *stark* grund och en *liten* andel en *svag* grund för att postulera ett sådant schema. Ett schemas sannolikhet utvärderas i termer av dess relativa rytmicitet. Som man lätt ser kräver denna princip någon form av jämförelsematerial. Annars kan vi svårligen begripa vad »stor» eller »liten» vill säga. Ett sådant material presenteras efter att andelen betydelsestarka prominenser för knittelverken har fastställts.

Idén att räkna *andelen* betydelsestarka prominenser innebär att jag inte låter operationaliseringen producera versernas prominenser. Detta vore en tänkbar

⁶ Notera att »hymmerikis» i versen från Erikskrönikan, som citerades ovan och tilldelades en betoning, enligt operationaliseringen skulle kunna få två betydelsestarka prominenser.

lösning med den klara fördelen att den kringgår den osäkerhet som oundvikligen följer på en fri läsning i vilken forskaren efter bästa förmåga försöker finna fyra prominenser per versrad. Men en sådan lösning har samtidigt nackdelen att resultatet blir svårt att greppa. Vad en sådan operationalisering skapar liknar ingen normal läsning av poesi. Därmed blir den betydligt svårare att jämföra med den traditionella läsningen liksom med läsningar av poesi överlag.

Således har jag föredragit en hybridmetod. Först har jag genomfört en fri läsning som strävar efter fyra prominenser. Därefter har jag bestämt andelen betydelsestarka prominenser. För att undvika godtycke har den fria läsningen anpassats efter principerna för bestämningen av betydelsestarka prominenser. Prominens har genomgående föredragits på enheter som räknas som betydelsestarka. En fri, traditionell läsning kunde några gånger ha funnit andra lösningar, men i de flesta fall torde den föredragit samma prominenser. Nedan anförts två exempel där en diskrepans mellan de två lässätten är tänkbar. Min läsning är angiven till höger med betydelsestarka prominenser i feststil och betydelse-svaga i kursiv.

Karl v. 5406: Benkt jönsson sculle och tiit ridha   **O O o O o o o O o**
 Sture v. 6051: Senth kwnde han honum bid both   **O o o o O o O O**

I versen från Karlskrönikan är det tveksamt om både för- och efternamn enligt prosodiska kriterier skulle betonas. Om man dessutom eftersträvar mittcesur med två prominenser på varje sida, skulle man i stället få lägga en prominens på »tiit». I versen från Sturekrönikan är det av samma skäl tänkbart att lämna funktions verbet »bid» obetonat och i stället betona pronomenet »han». Att funktionsverb räknas som betydelsestarka i egenskap av huvudverb ger bättre förutsättningar för en hög andel betydelsestarka prominenser. Om det förefaller diskutabelt utifrån semantiska kriterier, missgynnar det ändå min tes att den fyrtaktiga läsningen är svår att motivera. Även här vill jag så långt som möjligt vara generös mot traditionen.

I versen nedan från Flores kan vi notera en vanlig osäkerhet beträffande fördelningen av betydelsevaga prominenser. Ska den verkligen läggas på »swa» och inte på »thy» eller »thet»? Givet cesur skulle man föredra något av det senare. Utan cesur blir valet godtyckligt. Fördelningen av sådana prominenser påverkar inte undersökningens resultat. Här har jag därför inte försökt att utarbeta några speciella principer.

Flores v. 584: thy thet monde ok swa illa ga.   o o O o o O O o O

Ett visst godtycke består vid valet av antalet prominenser. Elva verser i korpusen (eller fem procent) har lästs med tre prominenser. Hade jag i dessa fall

tingat igenom fyra prominenser skulle de elva uteblivna prominenserna i stället ha registrerats som betydelsvaga. Detta hade påverkat resultatet endast marginellt.

Resultatet av undersökningen presenteras i tabell 2 nedan. Tabellen visar några typer av värden utöver antalet betydelsestarka och betydelsvaga prominenser: antal betydelsestarka rimord, antalet kvinnliga och manliga slut etc. Dessa presenteras endast för att klargöra att de inte samvarierar med andelen betydelsestarka prominenser. Härefter kan vi bortse från dem.

Tabell 2. Versen i sju verk på knittel.

	Stavelser				Prominenser				Rimord		Versslut				
	Σ	Antal verser med x stavelser			Antal verser med x prominenser			Σ	St.	Sv.	St.	Sv.	Manl.	Kvinn.	Löp.
		8	9	10	3	4	5								
KP	275	17	11	4	2	30	0	126	84 67%	42 33%	25	7	20	12	0
IV	267	24	5	3	2	30	0	126	61 48%	65 52%	17	15	28	4	0
FR	270	22	6	4	1	31	0	127	81 64%	46 36%	21	11	24	8	0
FL	277	18	7	7	0	32	0	128	81 63%	47 37%	16	16	30	2	0
ER	276	20	4	8	2	30	0	126	76 60%	50 40%	24	8	22	10	0
KA	279	18	5	9	3	29	0	125	68 54%	57 46%	20	12	14	18	0
SK	275	19	7	6	1	31	0	127	69 54%	58 46%	27	5	16	16	0

KP = Kristi pina, IV = Ivan, FR = Fredrik, FL = Flores, ER = Erikskrönikan, KA = Karlskrönikan, SK = Sturekrönikan. St. = Starka (prominenser, rimord), Sv. = Svaga (prominenser, rimord). Manl. = Manliga, Kvinn. = Kvinnliga, Löp. = Löpande.

Mittenkolumnen (med fetstilt text) visar fördelningen mellan betydelsestarka och betydelsvaga prominenser. Störst andel betydelsestarka prominenser har Kristi pina med 67 procent. Därefter följer Fredrik, Florens och Erikskrönikan som har en andel mellan 64 och 60 procent. Karlskrönikan och Sturekrönikan har båda 54 procent. Minst andel uppvisar Ivan med sina 48 procent. Ivans placering är något förvånande. De andra verken placerar sig däremot enligt det förväntade mönstret: andelen betydelsestarka prominenser korrelerar med den traditionella värderingen av verkens kvalitet. Kristi pina utmärker sig enligt bedömnarna som ett högtstående verk som vittnar om lyrisk begåvning. I rangordningen följer sedan Eufemiavisorna, vilka är värda viss aktning, även om de inte uppfyller senare tiders poetiska ideal. Erikskrönikan har ännu ett visst värde, synes bedömnarna tycka, men de yngre rimkrönikorna bedöms som torf-

tiga till såväl innehåll som form. Så långt finns anledning att anföra resultatet som ytterligare ett skäl till att betrakta andelen betydelsestarka prominenser som ett adekvat mått på hur väl versschemat låter sig motiveras.

Frågan är hur Ivan passar in i detta sammanhang. Detta verk tenderar bitvis (framför allt i sin andra hälft) till tre takter, vilket skulle kunna förklara saken, men besvärligt nog uppvisar Fredrik samma tendens genom hela texten (Jansson 1945 s. 75). Avvikelsen kan inte förklaras som något annat än en brist i materialet eller som tecken på en ännu ouppmärksam karaktär hos versen i Ivan. Eftersom resultatet faller så väl ut för de övriga verken menar jag dock att avvikelsen inte ska tolkas som en brist i undersökningens metod.

Härmed har en översiktlig bild av rytmen i de sju verken presenterats. Men ännu kan vi inte besvara frågan huruvida det fyrtaktiga versschemat låter sig motiveras. Hur stor bör andelen betydelsestarka prominenser vara? För att besvara detta behöver vi ett jämförelsematerial.

Knittelns fyra takter – två jämförelser

Nedan genomförs två jämförelser. Först jämförs knitteln med ett stycke modern poesi. Syftet med denna jämförelse är att ge en referenspunkt som visar hur stor andel betydelsestarka prominenser poesi kan uppnå. Därefter jämförs knitteln med ett stycke medeltida prosa. Syftet med den jämförelsen är att pröva om den medeltida knitteln överlag kan sägas vara ett slags rimmad prosa – såsom knittelns kritiker menat när de varit som hårdast mot de sämsta verken. Kanske är omdömet sant i en mer allmän och pregnant mening än vad som hittills anats.

Tranströmers dikt »Allegro» får tjäna som exempel på nutida fyrtaktig poesi med fri versfyllnad. Dikten är ett exempel på Wählin's iakttagelse att svensk poesi företer en allmän tendens till fyra takter. Den behandlas alldeles kort i en artikel av Wählin, som anför att Tranströmer själv framhållit att dikten »rytmiskt försörjs av knittelns pumpverk» (1989 s. 77). Dikten är inte rimmad, men det är lätt att se den som en sorts modern knittel, som en gammal versform vilken i modifierad form har funnit sig till rätta hos en erkänd poet. Dikten omfattar endast 14 verser och jämförelsen baseras därför på hela dikten. Verserna är genomsnittligen något längre än i korpusen. I övrigt har principerna varit desamma. Undersökningen visar att 91 procent av prominenserna är betydelsestarka (tabell 3). Om vi endast räknar de 8 verser som omfattar 8–10 stavelser minskar andelen till 88 procent. I detta fall ökar de längre verserna andelen något, men knappast på något radikalt sätt.

Jämförelsen med Tranströmers dikt visar två saker. För det första att det är möjligt att få ett mycket högt värde utifrån undersökningens principer. För det andra att ett högt värde är ett adekvat mått på hur väl versschemat låter sig motiveras. Den andra slutsatsen dras under antagandet att Tranströmer är en rytmisk mästare och att den aktuella dikten är en illustration av denna förmåga. Givet detta antagande kan hans dikt användas som en ideal jämförelsepunkt. Strikt taget baseras antagandet enbart på en bedömning av betoning och rytm. Tranströmers övriga kvaliteter, som går utöver själva rytmen, är ovidkommande.

För jämförelsen mellan den medeltida knitteln och den medeltida prosan har jag använt Sjärens tröst. Texten har bearbetats så att den ska likna poesi med avseende på versindelningen. Enligt en närapå mekanisk princip har texten brutits upp i rader om 8–10 stavelser. Brotten har gjorts direkt i fraser, satser och meningar, utan hänsyn till vad som vore en naturlig grammatisk eller innehållslig uppdelning. Endast ordgränser har beaktats. Ett ord definieras som det som står mellan två spatier. Ibland inger resultatet av uppbyggnaden ett rätt kaotiskt intryck:

Hon sørghdhe oc græt ofwer alla
 matto Tha spordho brødherne
 hwi hon græth swa sara Hon swaradhe
 jak grater mina kæro dotter

Syftet har inte varit att versifiera prosan på något naturligt sätt. Syftet har varit att behålla prosans rytm precis såsom den är med undantag för uppdelningen i rader. Det är dessutom inte möjligt att åstadkomma en naturlig uppdelning, om raderna ska vara just av detta omfång. Efter uppbyggnaden i rader har dessa läst med inställningen att det verkligen rör sig om knittel: läsningen har strävat efter fyra prominenser per rad. Till sist har läsningen utvärderats enligt samma principer som ovan.

Metoden är påtagligt onaturlig och borde inte reflektera någon underliggande prosarytm. Resultatet är därför något överraskande. Den uppbrutna prosan uppvisar 61 procent betydelsestarka prominenser. Ovanligt många verser (5) har dock läst med tre takter. Om alla verser läses med fyra takter minskar andelen till 59 procent. Andelen (lågt eller högt räknad) är i nivå med Erikskrönikans (60) och är större än såväl Ivans (48) som de två yngre rimkrönikornas (54). Skillnaden mot Fredrik (64) och Flores (63) måste sägas vara marginell, om vi betänker att den ska indikera poesins rytmiska särart. I jämförelse med Kristi Pina (67) kan vi möjligen se något som indikerar en gripbar skillnad. Men detta värde är samtidigt långt mindre än Tranströmers. I alla händelser borde vi kunna förvänta oss att medeltida fyrtaktig poesi tydligt skiljer sig från

medeltida prosa. Annars skulle den *i rytmiskt avseende* lika gärna kunna sägas vara prosa.⁷ En sådan skillnad har här inte kunnat påvisas.

Tabell 3. Versen i »Allegro» och den konstruerade versen i Själens tröst.

	Stavelser			Prominenser					Rimord		Versslut				
	Σ	Antal verser med x stavelser			Antal verser med x prominenser			Σ	St.	Sv.	St.	Sv.	Manl.	Kvinn.	Löp.
		8	9	10	3	4	5								
AL	141	–	–	–	0	13	1	57	52 91%	5 9%	–	–	6	6	2
ST	290	12	16	4	5	27	0	123	75 61%	48 38%	–	–	13	15	4

Sammanför vi resultaten av de två jämförelserna leder dessa till slutsatsen att de medeltida knittelverken inte uppvisar någon språklig grund för att anta ett fyrtaktigt schema. Rytmiskt sett förefaller de att ligga mycket nära prosan. Knittelns poetiska karaktär står förmodligen inte att finna i en speciell rytm, utan i rimorden och någon gång i andra poetiska karaktäristika såsom allitteration. Vi bör dock notera att knittelverken uppvisar en viss inbördes variation. Kristi pina fungerar bättre för en fyrtaktig läsning än de yngre rimkrönikorna. På så vis skulle utvecklingen kunna beskrivas som en förändring från otydlig fyrtakt till tydlig icke-takt.

Avslutning

Undersökningen har varit tentativ och materialets omfång måttligt. Syftet har inte varit att ge en utförlig beskrivning av den rytmiska byggnaden i respektive verk. Sådan forskning har redan företagits men har märkts av omotiverade antaganden om versschemat. När metoden brister är lösningen inte ett större material. Lösningen måste vara att granska metoden.

Idén att knitteln skulle vara fyrtaktig har vilat på lösa grunder. Denna undersökning har inte kunnat lägga någon fastare grund. Tvärtom pekar den mot att knittelvers snarare än fyrtaktig poesi är en sorts rimmad prosa. Den saknar en tydlig rytmisk princip i den mån en sådan står att finna i språket.

⁷ En anonym referent tycks mena att jag något förhastat antar att prosan är ett orytmskt jämförelsematerial. Men jag antar inte att prosan är orytmsk. Jag antar att taktfast poesi och prosa skiljer sig åt med avseende på rytm och att operationaliseringen ger ett adekvat mått på denna skillnad. Det första antagandet är en begreppslogisk förutsättning för undersökningen och torde vara okontroversiellt. Det andra antagandet synes mig berättigat av ovan anförda skäl.

Naturligtvis är härmed inte alla tänkbara argument för en fyrtaktig läsning avvisade. Undersökning tyder på att det är lönlöst att försöka finna språkliga argument för en sådan läsning. Däremot är det möjligt att lyfta fram några andra tänkbara argument:

1. *Knitteln har ursprungligen lästs med fyra takter.* Om detta kunde påvisas vore det ett starkt argument. Vilka vore vi att ifrågasätta samtidens tolkning av poesin? Det finns dock inte några som helst belegg för denna utsaga.

2. *Sådant som ser ut som vers ska läsas som vers.* Enligt detta argument räknas rimorden som evidens för en taktfast läsning. Forskaren måste alltså försöka finna en rytmisk princip. Om man väl antagit detta torde fyra takter vara den bästa kandidaten, åtminstone så länge verserna håller sig inom ett rimligt omfång.

3. *Fyrtalet är en universell metrisk princip.* Detta argument stöder sig på antropologins metriska forskningar. Även om utsagan är alltför starkt formulerad måste vi godta att fyrtalet är en vanlig princip. I kombination med argument 2 (ovan) skulle detta argument ge stöd för att ett fyrtaktigt schema är det bästa alternativet.

Min misstanke är att det andra argumentet har gällt som implicit antagande i mycket av den tidigare forskningen om knittel. Eftersom knittel ser ut som vers är, enligt antagandet, forskaren förpliktad att antingen utgå från eller att finna en rytmisk princip.⁸ Sedan må det vara hänt att läsningen blir haltande och otymplig – något slags princip har man i varje fall funnit. I denna tankegång lurar emellertid en anakronism. Den tar ett särskilt sätt att läsa poesi för givet, nämligen den taktfasta läsningen, som utgår från ordens betoningar eller semantiska tyngd. Denna läsning har en språklig grund i den accentsyllabiska versen. I senare tid bekräftas den dessutom av versläror och uppläsningar. Den taktfasta läsningen av knittelvers saknar sådana grunder och bekräftelser. Så mycket menar jag att min undersökning har visat. Vi har ett sämre underlag vad gäller knittelns rytmiska byggnad än vad traditionen gjort gällande.

Så vad kan vi säga? En försiktig slutsats är att den medeltida knittelns rytmiska byggnad är oklar. Denna slutsats måste nu anses vara uppenbar. Bilden av den fyrtaktiga knittelversen saknar grund. En djärvare slutsats är att den medeltida knitteln saknar varje rytmisk princip som kan motiveras på språklig grund. Det finns helt enkelt inget där att finna. I ljuset av såväl forskningshistorien som föreliggande undersökning håller jag denna slutsats för trolig.

⁸ För den medeltida svenska knitteln är en stavelseräknande versprincip, som annars kunde vara ett alternativ, uppenbarligen utesluten.

Källor

- Allegro. I: Tranströmer, Tomas, 1962: Den halvfärdiga himlen. Stockholm: Bonniers.
Erikskrönikan. Enligt Cod. Holm. D 2 jämte avvikande läsarter ur andra handskrifter.
Rolf Pipping (utg.), 1963. (Samlingar utgivna av Svenska fornskriftsällskapet, Svenska skrifter 68.) Uppsala.
- Flores och Blanzefflor. Kritisk upplaga. Emil Olson (utg.), 1956. (Samlingar utgivna av Svenska fornskriftsällskapet, Svenska skrifter 61.) Stockholm.
- Herr Ivan. Kritisk upplaga. Erik Noreen (utg.), 1931. (Samlingar utgivna av Svenska fornskriftsällskapet, Svenska skrifter 50.) Uppsala.
- Hertig Fredrik av Normandie. Kritisk upplaga på grundval av Codex Verelianus. Erik Noreen (utg.), 1927. (Samlingar utgivna av Svenska fornskriftsällskapet, Svenska skrifter 49.) Uppsala.
- Karlskrönikan = Svenska medeltidens rimkrönikor 2. Nya eller Karls-krönikan: början av unionsstriderna samt Karl Knutssons regering, 1389–1452. G.E. Klemming (utg.), 1866. (Samlingar utgivna av Svenska fornskriftsällskapet, Svenska skrifter 17:2.) Uppsala.
- Kristi pina. Se Wählin 1999: s. 59–65. Dikten kallas av Wählin »Af adama». Versnumreringen följer Wählins.
- Siælinna thrøst. Første delin aff the bokinne som kallas Siælinna thrøst. Efter Cod. Holm. A 108. Sam. Henning (utg.), 1954. (Samlingar utgivna av Svenska fornskriftsällskapet, Svenska skrifter 59.) Uppsala.
- Sturekrönikan = Svenska medeltidens rimkrönikor 3. Nya krönikans fortsättningar eller Sturekrönikorna: fortgången af unionsstriderna under Karl Knutsson och Sturarne, 1452–1520. G.E. Klemming (utg.), 1866–68. (Samlingar utgivna av Svenska fornskriftsällskapet, Svenska skrifter 17:3.) Uppsala.
- Sveriges runinskrifter 5. Västergötlands runinskrifter. Granskade och tolkade av Hugo Jungner och Elisabeth Svärdström, 1958–70.
- Sveriges runinskrifter 8. Upplands runinskrifter. Granskade och tolkade av Elias Wesén och Sven B.F. Jansson, 1949–51.

Litteratur

- Arleo, Andy, 2006: Do children's rhymes reveal universal patterns?. I: P. Hunt (utg.), Children's literature. Critical concepts in literary and cultural studies. S. 39–56.
- Beckman, Natanael, 1899: Anmälan av »Nils Bure, Rytmska studier öfver knittelversen i medeltidens svenska rimverk». I: Arkiv för nordisk filologi 15. S. 400–402.
- Beckman, Natanael, 1918: Grunddragen av den svenska versläran, 3. uppl., Stockholm: Norstedt.
- Brăiloiu, Constantin, 1956: La rythmique enfantine. I: Problèmes d'ethnomusicologie, 1973. Genève: Minkoff. S. 267–299.
- Bure, Nils, 1898: Rytmska studier öfver knittelversen i medeltidens svenska rimverk. (Lunds universitets årsskrift.) Lund: Gleerup.

- Burling, Robbins, 1966: The metrics of children's verse: A cross-linguistic study. I: *American anthropologist* N.S. 68:6. S. 1418–1441.
- Hagnell, Karin, 1941: *Sturekrönikan 1452–1496. Studier över en rimkrönikas tillkomst och sanningsvärde*. Lund: PH Lindstedts.
- Hammarsköld, Lorenzo, 1818: *Svenska vitterheten. Historiskt-kritiska anteckningar. Bd 1*. Stockholm.
- Jansson, Valter, 1945: *Eufemiavisorna. En filologisk undersökning*. (Uppsala universitets årsskrift 1945:8.) Uppsala: Lundequistska.
- Jonsson, Bengt R., 2010. *Erikskrönikans diktare. Ett försök till identifiering* (Samlingar utgivna av Svenska fornskriftsällskapet, Svenska skrifter 94.) Uppsala.
- Knittel, I. *Nationalencyklopedin. Bd 11. Kil-käf*, 1993. Höganäs: Bra Böcker.
- Knittelvers. I: *Nordisk familjebok. Uggleupplagan. Bd 14. Kikarsikte–Kroman*. Stockholm.
- Kristi pina. I: *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid från vikingatid till reformationstid*. Malmö. 1956–78.
- Layher, William, 2008: The big splash. End-rhyme and innovation in medieval Scandinavian poetics. I: *Scandinavian Studies* 80:4. S. 407–436.
- Lilja, Eva, 2006: *Svensk metrik*. Stockholm: Norstedt.
- Lindroth, Sten, [1975] 1997: *Svensk lärdomshistoria. Medeltiden, reformationstiden*, Stockholm: Norstedt.
- Medeltids diker och rim. G.E. Klemming (utg.), 1881–2. (Samlingar utgivna av Svenska fornskriftsällskapet, Svenska skrifter 25.) Uppsala.
- Mortensen, Karl, 1901: *Studier over ældre dansk versbygning som bidrag til den danske litteraturs historie før Arrebo. I. Stavrim og episke rimvers*. København: Nordiske forlag.
- Neuman, Erik, 1927: *Karlskrönikans proveniens och sanningsvärde I. I: Samlaren* 8 NF. S. 103–182.
- Neuman, Erik, 1931: *Karlskrönikans proveniens och sanningsvärde II. I: Samlaren* 12 NF. S. 97–190.
- Neuman, Erik, 1934: *Karlskrönikans proveniens och sanningsvärde III. I: Samlaren* 15 NF. S. 113–221.
- Noreen, Erik, 1923a: *Studier rörande Eufemiavisorna. I. Textkritiska anmärkningar till Flores och Blanzeflor*. Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Noreen, Erik, 1923b: *Studier rörande Eufemiavisorna. II. Bidrag till Hertig Fredriks textkritik*. Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Olson, Emil, 1916: *Textkritiska studier över den fornsvenska Flores och Blanzeflor. I och II. I: Arkiv för nordisk filologi* 32. S. 129–175 och 225–266.
- Olson, Emil, 1921: *Textkritiska studier över den fornsvenska Flores och Blanzeflor. III. I: Arkiv för nordisk filologi* 37. S. 169–175.
- Olson, Emil, 1956: *Se Flores under Källor*.
- Pipping, Rolf, 1963: *Se Erikskrönikan under Källor*.
- SAOB = Ordbok utgiven av Svenska Akademien. Hämtad från <<http://g3.spraak-data.gu.se/saob/>> 2012-08-25.
- Stähle, Carl Ivar, 1975: *Vers och språk i Vasatidens och stormaktstidens svenska diktning*. Stockholm: Norstedt.
- Svensk verslära*, 1811. I: *Phosphoros. Månadsskrift, september–oktober*. S. 489–568.

- Wåhlin, Kristian, 1989: Knittelns återkomst. I: Vers-mått. Studier framlagda vid Andra nordiska metrikkonferensen, Uppsala oktober 1989. (Skrifter utgivna av Centrum för metriska studier 2.) Göteborg. S. 63–78.
- Wåhlin, Kristian, 1995: Allmän och svensk metrik. Lund: Studentlitteratur.
- Wåhlin, Kristian, 1999: Bidrag till en nordisk metrik II. Studier i äldre svensk metrik. Valda problem 1300–1650. Efterlämnade skrifter, utg. av Eva Lilja & Mats Malm. (Skrifter utgivna av Centrum för metriska studier 11.) Göteborg.

